

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت

دانشکده تربیت
رشته مشاوره خانواده
پایان نامه کارشناسی ارشد

تدوین مدل مفهومی «لئامت» در منابع اسلامی

استاد راهنما

حجت الاسلام والمسلمین دکتر مسعود نورعلیزاده

دانش پژوه

اسماعیل نجار

تیرماه ۱۴۰۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بسمه تعالی

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت

صورت جلسه دفاع پایان نامه

با تمییزات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه)

جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد اسماعیل نجار رشته: مشاوره خانواده

تحت عنوان: تدوین مدل مفهومی سلامت در منابع اسلامی

با حضور اساتذ راهنما، اساتذ مشاوره و بیات داوران در مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت در تاریخ ۱۴۰۲/۰۸/۱۹ برگزار گردید و پایان نامه ایشان با

کسب نمره به عدد: ۱۷/۵۰ به حروف: هجده و پنجوازه پنجم با درجه خوب پذیرفته شد.

نام و نام خانوادگی	مرتبه علمی	امضاء
مدیر گروه: حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر محمدرضا احمدی	دانشیار	
استاد راهنما: حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر مسعود نور علیزاده	استادیار	
استاد داور: حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر محمدرضا بنیانی	استادیار	
نماینده تحصیلات تکمیلی: جناب آقای مصطفی رستمی	ارشد	

معاون آموزشی مؤسسه

پیشرو شاد حسینی

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت

دانشکده تربیت
رشته مشاوره خانواده
پایان نامه کارشناسی ارشد

تدوین مدل مفهومی «لئامت» در منابع اسلامی

استاد راهنما

حجت الاسلام والمسلمین دکتر مسعود نورعلیزاده

نگارش

اسماعیل نجار

تیرماه ۱۴۰۲

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت

بسمه تعالی

تعهدنامه اصالت پایان نامه

اینجانب اسماعیل نجار فرزند حبیب متولد ۱۳۶۶/۴/۱۶ به شماره شناسنامه ۳۳۲ صادره از بوشهر-دیر به شماره دانش پژوهی ۹۷۱۵۰۰۱ رشته مشاوره خانواده متعهد می شوم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این زمینه از آنها استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و مآخذ ذکر گردیده است.

این پایان نامه قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است. در صورت اثبات تخلف در هر زمان مدرک تحصیلی صادرشده توسط مؤسسه از اعتبار ساقط خواهد شد.

نام و نام خانوادگی دانش پژوه

امضاء

بسمه تعالی

حقوق مادی و معنوی پایان نامه

چاپ و انتشار پایان نامه های تحصیلی دانش پژوهان مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت بیانگر بخشی از فعالیت های علمی - پژوهشی مؤسسه است.

این جانب سید مصطفی سجادی دانش پژوهش رشته مشاوره خانواده مقطع کارشناسی ارشد متعهد می گردم موارد ذیل را در خصوص حقوق مادی و معنوی پایان نامه ام با عنوان:

تدوین مدل مفهومی «لثامت» بر اساس منابع اسلامی

رعایت نمایم و در صورت تخلف از موارد ذیل، کلیه تبعات حقوقی آن بر عهده این جانب خواهد بود:

۱. در صورت اقدام به چاپ پایان نامه، مراتب را قبلاً به صورت کتبی به معاونت پژوهش مؤسسه اطلاع

دهم و در صورت تمایل مؤسسه به چاپ پایان نامه به صورت کتاب اولویت با مؤسسه خواهد بود.

۲. در صورت موافقت معاونت پژوهش با چاپ پایان نامه به صورت کتاب توسط دانش پژوه، در صفحه

سوم کتاب پس از برگ شناسنامه عبارت ذیل چاپ گردد:

«کتاب حاضر حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته مشاوره خانواده است که در سال ۱۴۰۱ در

مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت به راهنمایی حجت الاسلام والمسلمین دکتر مسعود نورعلیزاده از

آن دفاع شده است.»

۳. به منظور غنی سازی منابع و مآخذ کتابخانه مؤسسه، دو نسخه از آن به کتابخانه و دو نسخه دیگر

جهت بهره برداری به معاونت پژوهش اهدا خواهد شد.

نام و نام خانوادگی دانش پژوه

امضاء

تحفه‌ای ناچیز تقدیم به :

وجودهای برگزیده‌ای که خداوند

علم حقیقی را

نزد آنان به ودیعه گذاشته ...

با سپاس بی نهایت از

خدایی که مرا آفرید و پرورید و توفیق تحصیل علم و پژوهش در منابع اسلامی را عطا کرد.

و با تقدیر و تشکر از

استاد فرهیخته حجت الاسلام والمسلمین دکتر نورعلیزاده که دلسوزانه مرا در رسیدن به اهداف

پژوهش راهنمایی کردند.

و با سپاس و امتنان از

پدر و مادر بزرگوارم که برای رسیدن به اهداف زندگی دعا گویم بودند.

همسر و فرزندان عزیزم که با تحمل سختی ها و تزییق آرامش به زندگی یاریگرم بودند.

چکیده

با توجه به اینکه متون دینی یکی از منابع مورد اعتنای پژوهشگران برای تشخیص و طبقه‌بندی صفات شخصیت می‌باشد، هدف پژوهش حاضر، تدوین مدل مفهومی «لثامت» در منابع اسلامی و بررسی میزان روایی آن بود. برای دستیابی به این هدف از روش مدل‌یابی مفهومی از متون اسلامی (نورعلیزاده، ۱۳۹۸) استفاده شد. این روش مشتمل بر دو روش کیفی و کمی بود که دارای چهار مرحله کلی می‌باشد: مرحله مفهوم‌پردازی، مرحله تحلیل و فهم متن، مرحله طراحی مدل اولیه و مرحله روایی‌سنجی و ساخت مدل نهایی. در مرحله مفهوم‌پردازی با استفاده از ۱۱ کلیدواژه مرتبط با مفهوم لثامت ۵۷۶ حدیث و گزاره اسلامی مورد بررسی قرار گرفت. این روایات به واسطه عامل عدم ارتباط مفهومی کامل، غربال و ۸۰ گزاره برگزیده‌ی نهایی شد. در مرحله تحلیل و فهم متن، ۸۱ کد در مرحله‌ی کدگذاری باز، ۲۶ کد محوری در مرحله‌ی اول و ۴ کد محوری در مرحله‌ی دوم و ۱ کد انتخابی به‌عنوان مقوله‌ی عمده در حول هسته مرکزی مفهوم «لثامت» شناسایی شد و براساس کدهای شناسایی شده مدل مفهومی مناسب طراحی شد. در مرحله‌ی روایی‌سنجی، با روش نمونه‌گیری هدفمند، ۱۰ کارشناس انتخاب شد و با ارائه‌ی یافته‌ها و مستندات به کارشناسان و دریافت نظرات آنها، شاخص روایی محتوا (CVI) و نسبت روایی محتوا (CVR) سنجیده شد و براساس آن مدل نهایی بازیابی گردید. یافته‌های پژوهش نشان داد مدل مفهومی لثامت دارای ۴ مؤلفه (تنگ‌نظری، فرومایگی، خلق‌وخوی منفی و بدرفتاری) و ۲۳ نشانه می‌باشد. نتایج حاصل از این پژوهش می‌تواند در حوزه‌ی روان‌شناسی به توسعه‌ی صفات و اختلالات شخصیت کمک کرده و بستر مناسبی را برای ساخت پرسشنامه این مدل و طراحی مداخله‌ی درمانی و بسته آموزشی آن فراهم کند.

واژگان کلیدی: مدل مفهومی، لثامت، منابع اسلامی، روان‌شناسی اسلامی، اختلالات شخصیت، تنگ‌نظری، فرومایگی.

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات و تعریف مفاهیم.....	۱
۱-۱- بیان مسأله.....	۱
۲-۱- اهمیت و ضرورت پژوهش.....	۳
۳-۱- سؤالات یا فرضیه‌های پژوهش.....	۴
۳-۱-۱- سؤال اصلی.....	۴
۳-۱-۲- سؤال فرعی.....	۴
۴-۱- اهداف پژوهش.....	۴
۴-۱-۱- هدف اصلی.....	۴
۴-۱-۲- هدف فرعی.....	۵
۵-۱- تعریف مفاهیم.....	۵
۵-۱-۱- مدل مفهومی.....	۵
۵-۱-۲- لثامت.....	۶
۵-۱-۳- منابع اسلامی.....	۶
فصل دوم: مبانی نظری و ادبیات پژوهش.....	۸
۱-۲- مبانی نظری.....	۹
۱-۱-۲- اختلالات شخصیت.....	۹
۱-۱-۲-۱- انواع اختلالات شخصیت.....	۱۱
۱-۱-۲-۲- صفت در رویکرد روان‌شناسی.....	۱۱
۱-۲-۱- ویژگی‌های صفت.....	۱۲
الف) دوام و پایداری نسبی.....	۱۲

- ب) ایفای نقش علی صفت بر رفتار..... ۱۳
- ج) درون فردی بودن صفت..... ۱۴
- ۲-۲-۱-۲- انواع صفات..... ۱۵
- الف. صفات از جهت اشتراک و عدم اشتراک..... ۱۵
- ب. صفات از جهت چگونگی ابراز..... ۱۵
- ج. صفات از جهت تأثیرگذاری و ثبات در شخصیت..... ۱۶
- د. صفات از جهت بهنجاری یا نابهنجاری..... ۱۶
- ۳-۱-۲- صفت در رویکرد اسلامی..... ۱۹
- ۳-۱-۲-۱- اصطلاح صفت در آیات و روایات..... ۱۹
- ۳-۱-۲-۲- الگوهای طبقه‌بندی صفات در آیات و روایات..... ۲۰
- الف) الگوی مفهومی طبقه‌بندی صفات..... ۲۰
- الف-۱- صفات عام مشترک..... ۲۰
- الف-۲- صفات خاص مشترک..... ۲۱
- الف-۳- صفات فردی..... ۲۱
- ب) الگوی ارتباطی طبقه‌بندی صفات..... ۲۳
- ج) الگوی دوقطبی طبقه‌بندی صفات..... ۲۴
- د) الگوی سه‌قطبی طبقه‌بندی صفات..... ۲۴
- ح) الگوی سلسله‌مراتبی طبقه‌بندی صفات..... ۲۵
- و) الگوی شبکه‌ای طبقه‌بندی صفات..... ۲۷
- ۴-۱-۲- لثامت..... ۲۸
- ۴-۱-۲-۱- لثامت از دیدگاه لغت شناسان..... ۲۸
- ۴-۱-۲-۲- لثامت از دیدگاه مفسرین قرآن کریم..... ۲۹

۳۰	۳-۴-۱-۲- لثامت در اصطلاح آیات و روایات
۳۱	۴-۴-۱-۲- حوزه معنایی لثامت
۳۱	الف) الدنائة
۳۱	ب) الحقارة
۳۱	۲-۱-۵- فرومایگی و حقارت نفس در منابع روان‌شناسی
۳۲	۱-۵-۱-۲- احساس حقارت در نظریه آدلر
۳۳	۲-۵-۱-۲- احساس حقارت در نظریه اریکسون
۳۳	۳-۵-۱-۲- نظریه ارزشی پیاژه درباره احساس حقارت
۳۴	۲-۲- پیشینه پژوهش
۳۷	فصل سوم: روش پژوهش
۳۸	۳-۱- روش تحقیق
۳۸	۳-۱-۱- روش کیفی
۳۸	۳-۱-۱-۱- مرحله اول: مفهوم‌پردازی
۳۹	الف) گام اول: مسئله‌شناسی و فرضیه‌پردازی
۳۹	ب) گام دوم: فهم پژوهی و استخراج مفاهیم مرتبط با لثامت از منابع اسلامی
۴۰	ج) گام سوم: گردآوری و تشکیل خانواده حدیثی
۴۰	۳-۱-۱-۲- مرحله دوم: تحلیل و فهم متن
۴۲	۳-۱-۱-۳- مرحله سوم: تدوین یا ساخت یابی مدل اولیه
۴۲	۳-۱-۲- روش کمی
۴۲	۱-۲-۳- مرحله چهارم: اعتبار‌سنجی و تبیین مدل
۴۳	۳-۲- جامعه آماری و متنی
۴۳	۳-۳- روش نمونه‌گیری

- ۴-۳- مراحل انجام تحقیق..... ۴۴
- ۵-۳- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات..... ۴۶
- فصل چهارم: یافته‌های پژوهش..... ۴۸
- ۱-۴- پرسش اول: مدل مفهومی لثامت در منابع اسلامی چگونه است؟..... ۴۹
- ۴-۱-۱- مرحله اول: مفهوم‌پردازی لثامت..... ۴۹
- ۴-۱-۱-۱- مفهوم‌شناسی واژگانی و اصطلاحی لثامت..... ۴۹
- ۴-۱-۱-۲- فهم پژوهی و استخراج مفاهیم مرتبط با لثامت..... ۵۲
- ۴-۱-۲- مرحله دوم: تحلیل و فهم متن..... ۵۲
- ۴-۱-۲-۱- جدول کدگذاری باز..... ۵۲
- ۴-۱-۲-۲- جدول کدگذاری محوری و انتخابی..... ۶۳
- ۴-۱-۳- مرحله سوم: تدوین مدل مفهومی اولیه لثامت در منابع اسلامی..... ۶۵
- ۴-۲- پرسش دوم: روایی مدل مفهومی لثامت در منابع اسلامی با توجه به نظر خبرگانی به چه میزان است؟..... ۶۶
- ۴-۲-۱- تدوین مدل مفهومی نهایی لثامت بر اساس منابع اسلامی..... ۷۱
- فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری..... ۷۴
- ۵-۱- تبیین و توضیح یافته‌ها..... ۷۵
- ۵-۱-۱- تبیین و توضیح مؤلفه‌ها و نشانه‌های لثامت..... ۷۵
- ۵-۱-۱-۱- مؤلفه تنگ‌نظری..... ۷۵
- ۵-۱-۱-۲- مؤلفه فرومایگی (دنائت)..... ۷۸
- ۵-۱-۱-۳- مؤلفه بدرفتاری..... ۸۰
- ۵-۱-۴- مؤلفه خلق و خوی منفی..... ۸۲
- ۵-۱-۲- تبیین ارتباط درون مفهومی مؤلفه‌های لثامت..... ۸۴

۵-۱-۳- مقایسه مفهوم لثامت با اختلالات شخصیت ۸۷

۵-۲- محدودیت‌های پژوهش ۸۹

۵-۳- پیشنهادهای پژوهش ۸۹

منابع ۹۱

پیوستها ۹۹

پیوست شماره ۱: پرسشنامه روایی سنجی مدل مفهومی لثامت در منابع اسلامی ۹۹